

Türkiye'nin Balkan Ülkeleri ile Dış Ticaretini Geliştirmeye Yönelik Faaliyetleri: Selanik, Belgrad ve Filibe Sergi, Fuar ve Panayırlarına Katılımı (1929-1943)

The Activities of Turkey for Developing Its Foreign Trade with the Balkan States: Participation in the Exhibitions, Expositions, and Fairs of Thessaloniki, Belgrade, and Plovdiv (1929-1943)

Feyza KURNAZ ŞAHİN*

Öz

Makalenin amacı, II. Dünya Savaşı arifesinde Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle ticari ilişkilerini geliştirmek, ürettiği mal ve ürünleri tanıtmak amacıyla Balkanlar'da düzenlenen sergi, fuar ve panayırlara katılımını ve elde ettiği sonucu irdelemektir. Bu kapsamda Türkiye'nin Selanik, Belgrad ve Filibe'de yapılan sergi, fuar ve panayırlara yaklaşımı, hazırlık süreçleri, iştiyak etmesini sağlayan siyasi ve iktisadi etkenler üzerinde duruldu. Türkiye'nin Balkanlar'daki bu iktisadi organizasyonlara katılımı özellikle Balkan Konferansları ve Balkan Antantı'nın imzalanmasından ardından gerçekleşti. Türkiye bu sergilere katılarak Balkan ülkeleriyle yakın siyasi ilişkileri iktisadi sahaya taşıdı. Böylece Balkan Birliği iktisadi bir zemine de oturtulmaya çalışıldı.

Çalışmanın temel kaynaklarını Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi belgeleri ve dönemin süreli yayınları oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Balkan, Selanik, Belgrad, Filibe, Sergi, Panayır, Fuar.

Abstract

The aim of this study is two-fold; a) to examine the attendance of Turkey at the exhibitions, expositions and fairs held in the Balkans in order to develop commercial relations with the Balkan countries and to introduce the goods and products it produced, and b) to discuss the results achieved in this process. In this regard, Turkey's approach to exhibitions, expositions and fairs held in Thessaloniki, Belgrade and Plovdiv, the preparation processes, and the political and economic factors that enabled this attendance were discussed. Turkey's attendance at these economic organizations in the Balkans took place especially after the Balkan Conferences and the signing of the Balkan Pact. By attending these exhibitions, Turkey brought close political relations with the Balkan countries to the economic field. Thus, the Balkan Union was tried to be placed on an economic basis.

Makale Geliş Tarihi: 27.12.2021. Makale Kabul Tarihi: 23.05.2022.

Araştırma Makalesi / Künye: KURNAZ ŞAHİN, Feyza, "Türkiye'nin Balkan Ülkeleri ile Dış Ticaretini Geliştirmeye Yönelik Faaliyetleri: Selanik, Belgrad ve Filibe Sergi, Fuar ve Panayırlarına Katılımı (1929-1943)", *Gazi Akademik Bakış Dergisi (GABD)*, Sayı: 30, Cilt: 15, 2022, s. 41-63.

* Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölüm Başkanlığı, E-mail: fsahin@aku.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-4858-1639.

Akademik
Bakış

41

Cilt 15
Sayı 30
Yaz 2022

The main sources of the study were the Republic Archive documents of Presidency State Archives and the periodical publications of the period.

Key Words: *Balkan, Thessaloniki, Belgrade, Ploudiv, Exhibition, Fair, Exposition.*

Giriş

Uluslararası sergi/fuar ve panayırların yaygınlaşması Sanayi İnkılabı sonrasında rastlar. Bu dönemde yeni hammadde ve pazar ihtiyacı üretilen malların tanıtımını zorunlu kıldı. Dolayısıyla bu ihtiyacı karşılamak üzere uluslararası sergiler yaygınlaştı. İngiltere, Fransa ve ABD bu konuda başı çekti. Osmanlı Devleti uluslararası sergilere iştirak ettiği gibi 1863'te İstanbul'da uluslararası bir sergi de düzenledi¹. Sergi ve panayırlara katılım Cumhuriyet döneminde artarak devam etti.

Türkiye, Milli Mücadele sonrasında halkın yaralarını sarmak ve Anadolu'yu bayındır hale getirmek zorundaydı. Bu amaçla kendi kendine yeten bir politika izlemeye koyuldu. Ancak I. Dünya Savaşı ve ardından devam eden Milli Mücadele döneminde savaşlardan kaynaklı olarak stok mallar tükenmiş olduğundan Cumhuriyet döneminde ithalat zorunlu olarak arttı. Bu durum bir süre ihracat ve ithalat dengesini bozdu ve dış ticaret açığı ortaya çıktı. Bilahere Türkiye dışarıdan ithal ettiği malları üreterek dışa bağımlılıktan kurtuldu. Ancak 1929 Dünya Ekonomik Buhranı bütün dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de iktisadî politikaları şekillendirdi. Buhran uluslararası ticareti durgunlaştırdığı için hemen bütün devletler milli paralarının, sanayilerinin ve dış ticaretlerinin himayesi için kendilerini koruyan tedbirleri almak zorunda kaldı. Türkiye de bu dönemde benzer tedbirler alarak mal sınırlamasına gitti. Bunun sonucunda bütün ithalat azaldığından Balkan ülkelerinden gelen malların Türkiye'deki sürümü de azalmış oldu².

Bu arada Türkiye dış ticarete yeni yasal düzenlemelere gitti. Çünkü 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması'nda imzaladığı Ticaret Sözleşmesi'nin birinci ve onsekizinci maddelerine göre³ Türkiye 1929 yılına kadar yeni bir gümrük tarifesi yürürlüğe koyamamıştı⁴. Ancak 1929 yılında, ticaret sözleşmesinde yer alan gümrük tarifesi uygulamasının sona ermesiyle Türkiye'nin

- 1 Aziz Tekdemir, "1867 Paris Sergisi ve Sultan Abdülaziz'in Sergiyi Ziyareti", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 6, Temmuz 2013, s. 1; ayrıca Gürsoy Şahin, "Sultan II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı-ABD İlişkilerine Farklı Bir Bakış: Amerika'nın Keşfinin 400'üncü Yıldönümü Etkinlikleri ve Osmanlı Devleti", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, No. 8, Ekim 2017, s. 130-131.
- 2 T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30.10.0.0 / Yer Numarası: 255-719-1, ay ve gün yok 1934, s. 1-4.
- 3 Seha Meray, *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler, İkinci Takım, C. II, Konferansta İmzalanan Senetler (30 Ocak ve 24 Temmuz 1923)*, Yapı Kredi Yay., 2. Baskı, İstanbul 2001, s. 73, 80.
- 4 İlhan Tekeli-Selim İlkin, *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları*, ODTÜ Yay., Ankara 1977, s. 88.

eli rahatladı. Hükümet, 1 Temmuz 1929'da 1499 sayılı "Gümrük Tarifesi Kanunu"nu çıkardı. Buna göre Türkiye gümrük tarifelerini artık kendisi düzenleyecekti⁵. Öte yandan bazı mallara kontenjan getiren kanunlar çıkarıldı ve hükümete geçici anlaşmalar yapabilme yetkisi verildi. Türkiye kliring anlaşmaları ile de dış ticarete ithalat ve ihracatını artırma çabası içerisine girdi⁶.

Çalışma Balkan Konferansları ve Balkan Antantı sonrasında Balkan ülkelerinin siyasî işbirliğini iktisadî sahaya taşımaları kapsamında düzenlenen sergi, fuar ve panayırları ve Türkiye'nin anılan organizasyonlara katılımını irdelemektedir. Bu bağlamda Balkan Konferansları ve Balkan Antantı'nın sadece barış ve ortak güvenlik odaklı bir yapılanma olmadığı, iktisadî sahada da Balkan birliğini sağlamaya yönelik çözümler ürettiği değerlendirildi. Balkanlar'da düzenlenen sergi fuar ve panayırılar da bu iktisadî işbirliğinin önemli göstergelerinden birisi oldu. Araştırmada Türkiye'nin Balkan Konferansları ve Balkan Antantı'nın imzalanmasının ardından bu bölgede sergi/fuar ve panayırılar vasıtasıyla iktisadî varlığını arttırmak amacıyla nasıl bir çaba gösterdiği sorusuna cevap arandı. Bu soruya cevap bulmak için Cumhurbaşkanlığı arşiv belgeleri ve dönemin süreli yayınlarından yararlanıldı.

Makalede ilk olarak Balkan Konferansları ve Balkan Antantı'nın imzalanması sonrasında Balkan ülkelerinin siyasî ilişkileri iktisadî sahaya taşıma çabası ele alındı. Gerek Balkan Konferanslarında ve gerekse Balkan Paketi çerçevesinde oluşturulan Ekonomik Konsey tarafından Balkanlar'daki iktisadî işbirliğini sağlamak için alınan kararlar ortaya konuldu. Bu bağlamda ortak sergi ve panayırılar düzenlenmesine ilişkin esaslara dikkat çekildi. Çalışmanın diğer başlıklarında Balkanlar'da düzenlenen panayırılar ve Türkiye'nin panayırılara katılma siyaseti, panayırılara hazırlık süreci ve elde ettiği kazanımlar değerlendirildi.

Bir Savunma Paktının Ötesinde: Balkan Konferansları ve Balkan Antantı

I. Dünya Savaşı sonrasında barışın sağlanması için ortak güvenlik sistemlerinin oluşturulması gündeme geldi. Balkan ülkeleri arasında da bölgesel düzeyde ortak güvenlik örgütlenmesi sağlamak amacıyla işbirliğini kuvvetlendirecek adımlar atıldı. Bu kapsamda Balkan devletleri arasında belli aralıklarla Balkan Konferansları düzenlendi. İlk konferans 5 Ekim 1930'da Atina'da Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Türkiye, Yunanistan

5 "Gümrük Tarifesi Kanunu", Kanun No: 1499, *Resmî Gazete*, 1 Temmuz 1929, Sayı: 1230, s. 7753-7761; İlhan Tekeli ve Selim İlkin eserlerinde kanunu 1 Haziran 1929 olarak vermişlerdir. Bkz. İlhan Tekeli-Selim İlkin, *İktisadi Politikaları ve Uygulamalarıyla İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, C. II, 2. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2014, s. 209.

6 İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Savaşın İçinden Geleceğine Yönelen İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, C III, İletişim Yay., İstanbul 2014, s. 196; ayrıca bkz. Feyza Kurnaz Şahin, "Cumhuriyet Dönemi Dış Ticaret Politikası ve Bir Örgütlenme Örneği: Türkofis ve Faaliyetleri (1934-1939)", *History Studies*, Yıl: 2018, Cilt: 10, Sayı: 8, s. 143-176.

Gaz

ve Yugoslavya'nın katılımı ile gerçekleştirildi. Konferansta uyuşmazlıkların barış yoluyla çözümü ve bir saldırı olması halinde karşılıklı yardımlaşmaya ilişkin yaklaşım sergilenerek bir Balkan Paketi oluşturma kararı alındı. Konferansta ayrıca Balkan ulusları arasında ekonomik, sosyal, kültürel sahada da işbirliği öngörüldü⁷. Selanik'te 1931'de toplanan Balkan Konferansı Meclisi, Balkan hükümetlerinin Selanik panayırına geniş bir şekilde iştirak etmesi hakkında bir teklifte bulunmuştu⁸.

İkinci Balkan Konferansı 20-26 Ekim 1931'de İstanbul'da gerçekleştirildi. Bu konferansta Balkan devletleri arasında yakınlaşmayı sağlamak adına ekonomik ve kültürel alanlarda işbirliğinin derinleştirilmesine karar verildi⁹. Balkan Konferansı'nın Ekim 1931'de İstanbul'da toplanması münasebetiyle Ağustos'ta yapılan ön hazırlıklarda bir Balkan sergisinin açılması planlandı. Balkan sergisinde, Balkan memleketlerinde yetişen mahsuller teşhir edilecekti. Keza Ticaret Odası tarafından Balkan Konferansı Komitesi faaliyete geçirildi. Komite, Ticaret Odası Reisi Nemlizade Mithat Bey'in başkanlığında toplandı. Bu toplantıda Balkan sergisinin açılması için ihtiyaçlar belirlendi ve sergiye diğer ülkelerin de katılımının sağlanması kararlaştırıldı. Bu münasebetle Atina, Sofya, Belgrad, Bükreş ve Tiran ticaret odalarına birer mektup yazıldı. Komite, sergi işleriyle ilgilenmek üzere bir komisyon kurmaya da karar verdi¹⁰. İktisadi ilişkilerin sıklaşması bağlamında Balkan devletlerinin ticaret ve sanayi odalarından temsilcilerin yer aldığı ortak bir Balkan Ticaret ve Sanayi Odası Konseyinin oluşturulması karara bağlandı¹¹.

İkinci Balkan Konferansı sonrasında Kasım 1931'de Atina'da toplanan Balkan İktisadi Konferansı'nda, Balkan memleketleri arasında bir ticaret ve sanayi odası oluşturulması temennisinde bulunulmuş, Atina Ticaret Odası bu konuda bir nizamname hazırlanması için görevlendirilmişti. Bunun yanında konferansta Balkan memleketleri arasında her yıl bir panayır düzenlenmesi lehinde bir karar verildi. Buna göre ilk panayır 1931'de Selanik'te açılacaktı. Bundan başka Türkiye de dahil olmak üzere Balkan ülkelerinin her birinin başlıca şehirlerinden birinde ticaret müzesi açılması da karara bağlanmıştı¹².

Üçüncü Balkan Konferansı 23-26 Ekim 1932'de Bükreş'te toplandı. Bulgaristan, konferans sırasında yapılan çalışmalardan çekildi. Beş Balkan

7 Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", Baskın Oran, ed., *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I, 21. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2016, s. 350-351.

8 "Balkan Konferansı ve Türkiye Cumhuriyeti", *Cumhuriyet*, Yedinci sene, No:2424, 3 Şubat 1931, s. 3.

9 Fırat, a.g.m., s. 350-351.

10 "Balkan Sergisi", *Cumhuriyet*, Sekizinci Sene, No:2605, 8 Ağustos 1931, s. 3.

11 "İkinci Celse Aktedildi: Merkezi İstanbul'da Olmak Üzere Bir Balkan Ticaret Odası Teşkil Ediliyor", *Cumhuriyet*, Sekizinci sene, No:2682, 24 Teşrinievvel 1931, s. 1, 4.

12 "Balkanlarda Atina İktisat Konferansı Açıldı", *Cumhuriyet*, Yedinci Sene, No:2509, 4 Mayıs 1931, s. 3.

devleti bu konferansta iktisadî kararlar aldı. Çeşitli alanlarda komisyonlar kuruldu. Balkan Ticaret ve Sanayi Odası, Balkan İşçi Bürosu, Balkan Posta Birliği gibi örgütlenmeler oluşturuldu. Ayrıca İkinci Balkan Konferansı sonrasında hazırlıkları yapılan gümrük birliğine karar verildi¹³.

Balkan Ticaret ve Sanayi Odası Konseyi 1933'ten itibaren yoğun bir şekilde çalışmalarına başladı. Konsey 27 Mayıs 1933'teki toplantısında malî konularını görüştüktan sonra Eylül ayında açılacak olan Selanik panayırına altı Balkan ülkesinin birlikte iştirak etmesini görüştü. Bu meyanda panayırda altı Balkan ülkesine ait ortak bir pavyon tesis edilmesi kararlaştırıldı. Pavyonun tesisi Balkan Ticaret ve Sanayi Odası tarafından yapılacaktı. Bu arada Balkan Ticaret Odası Konseyi, Balkan Gümrük Birliğine gitmek için ciddi adımlar atılması gerektiğine dair müzakereler gerçekleştirdi ve buna yönelik projeler sundu. Proje, konsey tarafından kabul edilirse 1934 yılında Selanik'te toplanacak olan Balkan Konferansı'na sunulacaktı. Projenin temelinde iki esas bulunmaktaydı. Bunlardan ilki gümrük tarifeleri üzerinde indirim uygulamaktı. İkincisi ise Balkanlar haricinde bulunan devletlere karşı bütün Balkan memleketlerinde müşterek ve yeknesak bir ticaret ve iktisadî siyaset takip etmekte. Bu proje çerçevesinde gümrük meseleleri ile meşgul olmak üzere daimi bir komisyon teşkil edilmesi de kararlaştırıldı¹⁴.

Balkan devletlerinin ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesi için ticaret odaları faaliyetlerini devam ettirdi. Bu örgütlerin aldığı kararlar Balkan Konferanslarında gündeme alındı. Bükreş'te gerçekleşen Üçüncü Balkan Konferansı'nın ardından iktisadî sahadaki işbirliği kuvvetlendi. Bu toplantı hakkında Balkan Birliği Umumi Katibi Ruşen Eşref Bey tarafından Cumhuriyet gazetesine yapılan açıklamada Balkan devletleri arasında siyasî ve ekonomik işbirliğinin artırılması için çaba gösterildiği belirtilmişti¹⁵.

Dördüncü Balkan Konferansı ise 5-11 Kasım 1933'te Selanik'te toplandı ve bu konferansta Balkan Paktı ele alındı. Bulgaristan ve İtalya'nın olumsuz tutum sergilemesine rağmen Şubat 1934'te Belgrad'da Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya dışişleri bakanları Balkan Paktı'na son şeklini verdi. Nihayet 9 Şubat 1934'te Atina'da Balkan Antantı imzalandı¹⁶. Antantın imzalanmasının ardından iktisadî hayatta ve dış ticarete Balkanlar'a yönelim arttı¹⁷.

Balkan Antantı'nın imzalanmasından hemen sonra örgütsel bir yapı oluşturmak amacıyla 2 Kasım 1934'te Balkan Antantı Birliğinin statüsüne

13 Fırat, a.g.m., s. 350-351.

14 "Balkan Ticaret Odası İlk İçtimamı Dün Akdetti", *Cumhuriyet*, Dokuzuncu Sene, No:3252, 28 Mayıs 1933, s. 1, 5.

15 "Balkan Konferansı", *Cumhuriyet*, Dokuzuncu Sene, No:3181, 15 Mart 1933, s. 6.

16 Fırat, a.g.m., s. 350-351.

17 Eminaip Malkoç, "1930'lu Yıllarda Belgrad Türk Elçiliği'nin Penceresinden Yugoslavya", *Doğu Batı*, No. 91, Aralık 2019, s. 141-168.

gazi

Akademik
Bakış

45

Cilt 15
Sayı 30
Yaz 2022

dair esasları tespit eden bir antlaşma imzalandı. Buna göre dört ülkenin dışişleri bakanlarından oluşan Bakanlar Konseyi kuruldu. Ayrıca bir Ekonomik Konsey de oluşturuldu¹⁸. Ekonomik Konseyin yaptığı görüşmelerde Balkan ülkelerinin ekonomilerinin kuvvetlendirilmesi ve iktisadî bir birlik oluşturulması yolunda adımlar atıldı. Bu anlamda antant, sadece siyasî amaçlı bir birliktelik olmayıp aynı zamanda ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda da işbirliğini öngörüyordu.

Balkan Antantı'nın imzalanma sürecinde Balkan ülkeleri arasında karşılıklı ziyaretler yapıldı. Örneğin Gazi Mustafa Kemal Atatürk ile Yugoslavya Kralı Aleksandr arasında gerçekleştirilen görüşmeler sırasında iktisadî müzakereler gerçekleştirildi. Bu görüşmelerde beş yıllık iktisat programı belirlendi. Bu çerçevede üç devletin merkez bankalarının tek bir müessese halinde birleştirilmesi gündeme geldi. Ayrıca her üç ülkeden tayin edilecek beş üyeden oluşan ortak bir iktisat meclisi oluşturulmasına karar verildi¹⁹.

Balkan Antantı imzalandıktan sonra ekonomik ilişkiler arttı. Balkan Antantı Konseyinin toplantılarında ekonomik gelişmeler irdelenerek buna göre politika belirlendi. Örneğin Mayıs 1935'de Bükreş'te Romanya Dışişleri Bakanı Titulesko'nun başkanlığında toplanan Balkan Antantı Konseyi, Balkan Antantı içinde ve başka devletlerle olan ticaret, ulaşım ve turistik münasebetlerin geliştirilmesi ile bankacılık meselelerinin incelenmesi gibi bazı kararlar aldı. Daimi Konsey ticareti kolaylaştıracak önlemlerin alınması, ticarete geniş bir serbestliğin sağlanması, ihracat kurumlarının birlikte çalışabilmeleri için daimi sergi, panayır ve diğer organizasyonlarla karşılıklı ürünlerin daha iyi tanınmasının sağlanmasına karar verdi. Bu şekilde Balkan Antantı'nı imzalayan ülkeler arasında ticari değişim sağlanabilecekti²⁰.

Balkan Antantı devletleri tarafından oluşturulan Balkan İktisadî Konseyi, 15 Nisan 1938 tarihli toplantısında dört devlet arasında ticaretin hissedilir derecede arttığını bildirerek iktisadî sahadaki işbirliğinin memnuniyet verici noktaya geldiğini ifade etti. Konsey, Balkan Antantı ülkelerinin ekonomik kurumlarının daha sıkı çalışması için ihracat kuruluşlarının temsilcilerinin Atina'da bir araya gelmesine karar verdi. Keza konsey, anılan ülkelerin düzenledikleri uluslararası fuarlara bundan sonra mecburi olarak iştiraklerinin iktisadî ilişkilerin genişlemesine fırsat vereceğini de değerlendirdi²¹. Bu çerçevede Türkiye, Belgrad, Bükreş, Selanik ve bilahare Filibe sergi/fuar ve panayırlarına katıldı.

Balkan Antantı, Almanya ve İtalya'nın yayılmacı siyasetine karşı yapıl-

18 Fırat, a.g.m., s. 352.

19 "Hazırlıklar", *Cumhuriyet*, Onuncu Sene, No:3378, 1 Teşrinievvel 1333, s. 5

20 "Balkan Antantı Konseyi Dün İşlerini Bitirdi", *Cumhuriyet*, Onbirinci Yıl, Sayı:3948, 14 Mayıs 1935, s. 1, 12.

21 "Balkan İktisat Konseyi Dün Mesaisini Bitirdi", *Cumhuriyet*, Ondördüncü Yıl, Sayı:5000, 16 Nisan 1938, s. 1, 7.

miş bir pakt gibi görünse de esasen daha ziyade Bulgaristan'dan gelecek bir tehdide karşı işbirliğini öngörüyordu²². Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında Türkiye'nin Balkanlar'da düzenlenen panayırılara iştirak etmesinde Almanya iç pazarına nüfuz etme isteği de etkili olmalıdır. Balkanlar'da düzenlenen sergi ve panayırılar bunun için önemli fırsatlar sunabilirdi. Zira Almanya, 1930'lardan itibaren Orta ve Doğu Avrupa ile Balkanlar üzerinde ekonomik bir nüfuz oluşturmaya başlamıştı. Bir dizi ikili anlaşma ve kliring yoluyla anılan devletlerle yakın ilişkiler geliştirdi. Almanya pazarı birçok yönden gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri için doğal bir çekim merkezi haline geldi²³. Nitekim Türkiye'nin ithalat ve ihracat verileri incelendiğinde 1935 yılı ihracatında 39.201 bin TL ve 1936 yılı ihracatında 60.42 bin TL ile Almanya ilk sırayı aldı²⁴.

a) Selanik Beynelmîlel Panayırı

Selanik panayırı 1927 yılının Eylül ayından itibaren faaliyete geçen ve 15 gün süreyle düzenlenen bir panayırdı. Panayıra Balkan devletleri başta olmak üzere Avrupa ülkeleri ve Japonya'dan da katılım vardı. Panayır pavyon, baraka ve köşklerden oluşuyordu. Panayır alanında gazino, lokanta, muhtelif eğlence mekanları da yer alıyordu. Pavyonların kirası 150-200 İngiliz sterlini arasında değişiyordu. Pavyonun dekorasyonu kiralayanlara ait olup, arsa kiralanarak pavyon inşası da yapılabilmekte idi. Panayıra gelen eşya transit usulüne tabi tutularak çok az bir rıhtım ücreti ve satılan kısımdan da düşük bir vergi alınıyordu²⁵.

Türkiye diğer Balkan devletleri gibi Selanik panayırına 1931'de resmî olarak davet edildi. Bu davet Atina Elçisi Mehmet Enis (Akaygen) Bey tarafından Hariciye Vekâletine bildirildi. Mehmet Enis Bey, Yunanistan ile ihracatın bir yıl evvel 10 milyon liraya ulaştığını, ihracatın günden güne arttığını, Türkiye'nin hayvanat, hububat ve yumurta gibi mahsulleri ihraç ettiğini hatırlattı. Yunanistan ile olan ihracatın genişlemesinin mümkün olduğunu zira Yunanistan'da dericilik ve dokumacılık gibi bazı alanlarda sanayinin gittikçe geliştiğini bu nedenle ham deri, pamuk, yün gibi mahsullerin Yunanistan'a verilebileceğini dile getirdi. İpekli kumaş, mamul deri gibi bazı malların da müşteri bulmasının mümkün olduğunu belirtti. Bu itibarla başlıca ihracat maddelerinin Selanik panayırında teşhirin olumlu neticeler verebileceği görüşü bildirildi. Söz konusu davet 5 Temmuz 1931'de Hariciye Vekâleti tarafından Başvekâlete iletildi. Yazıda 13-27 Eylül tarihleri arasında Selanik'te

22 Fırat, a.g.m., s. 351.

23 Stephen Gross, "Selling Germany in South-Eastern Europe: Economic Uncertainty, Commercial Information and the Leipzig Trade Fair 1920-40", *Contemporary European History*, Vol. 21, No. 1, February 2012, s. 19.

24 "1936 Yılı Dış Ticaretimiz", *İktisat Vekaleti Türkofis Ekonomik Enformasyon Bülteni*, Yıl 2, No. 28-29, 16.03.1937, s. 3-6.

25 "Selanik Panayırı", *Cumhuriyet*, Yedinci Sene, No:2508, 3 Mayıs 1931, s. 4.

açılacak olan uluslararası panayıra Türkiye'nin iştirak edip etmeyeceği soruldu. Başvekâlet bu konuda İktisat Vekâletinin görüşünü sordu. İktisat Vekâletinden Başvekâlete yazılan 11 Temmuz 1931 tarihli görüşte, İktisat bütçesine ayrılan tahsisatın azlığı ve Yunanistan'ın Türkiye'nin ihracat mallarından birçoğunu üreten bir ülke olması dolayısıyla panayıra resmî olarak iştirak etmenin fayda sağlamayacağı bildirildi. Ancak ilgilenen ticaret ve sanayi erbabının katılımını temin etmek için ihracat ofisi ile başlıca ticaret ve sanayi odalarının bilgilendirildiği ifade edildi. İktisat Vekâletinin bu mütalaasının ardından mesele 27 Temmuz 1931 tarihli İcra Vekilleri Heyeti toplantısında müzakere edildi ve İktisat Vekâletinin görüşü aynen kabul edildi²⁶.

Esasen hükümetin kararından önce Eylül 1931'de Selanik'te düzenlenecek panayıra Türkiye'nin katılmasının faydalı olacağı Türk basınında tartışılmıştı. Örneğin Cumhuriyet'in 3 Mayıs 1931 tarihli nüshasında Selanik panayırı hakkında ayrıntılı bilgiler verilerek Türkiye'nin bu panayıra iştirakinin çok faydalı olacağı vurgulandı. Yunan makamları ve kuruluşlarının Türkiye'nin panayıra katılmasına çok önem verdiği, Türkiye'nin yerli ürünlerini Balkanlar'da tanıtabilmek ve talebi artırmak için Selanik panayırının büyük bir fırsat olduğu dile getirildi. Yunanlıların çiftçilik, hayvancılık, bağcılık, şarapçılık, balıkçılık, zeytincilik, inşaat malzemesi, yünlülük, ipekli mensucat işlerine önem verdikleri ve bu alanlardan ithalatı indirmeye çalıştıkları da ifade edildi. Bu ürünlerden birçoğunun Türkiye tarafından ihraç edildiği ve bu nedenle Türkiye'nin Selanik panayırında hazır bulunmasının uygun olacağı dile getirildi. Türkiye'nin panayırda ipekli, yünlülük mensucat ile döşemelikler, halılar, pamuk, yün, afyon, zeytinyağı, tütün, kuru üzüm, incir, saraç eşyası, yerli şeker numuneleri, pasta ve şeker, taş işleri, itriyat gibi ürünleri teşhir edebileceği belirtildi. Özellikle afyon, tütün ve mensucatın çok önemli olduğu, Avrupa'dan kuruluşların panayıra katıldığı, bu nedenle teşhir alanında Türk mamul ve mahsulatının gösterilmesinin Türk malları için yeni pazar ve piyasaların bulunmasına katkı sağlayacağı vurgulandı. Bu sayede Balkanlar'da da Türk mallarının sürümünün artabileceği dile getirildi²⁷.

Cumhuriyet'in 25 Mayıs 1931 tarihli nüshasında Yunanistan'da gerçekleşen Selanik panayırına son dönemde bütün Balkan hükümetleri ile Avrupa'nın sanayi müesseselerinin iştirak ettiği ve parlak neticeler aldıkları, panayıra Türkiye'nin de iştirak etmesinin yerinde olacağı ifade edildi. Habere göre panayır ve sergiler son dönemde büyük bir kıymet kazandı. Her memleket bu sayede milli, zirai, sanayi mamul ve mahsulatını tanıtmaya ve satış yapma fırsatını elde etmekte idi. Hükümetler aracılığıyla panayırlara katılımın daha uygun olduğu, müesseselerin bireysel olarak katılması halinde malların tanıtımında sıkıntılar yaşandığı ve panayır masraf, reklam ve

26 BCA, 30.18.1.2./22.54.17, Tarih: 27.7.1931.

27 "Selanik Panayırı", *Cumhuriyet*, Yedinci Sene, No:2508, 3 Mayıs 1931, s. 4.

dekorasyonlarını tanzimde güçlük çektikleri ifade edildi²⁸. Türkiye resmî olarak sergiye iştirak etmese de sergiye katılacak kişi ve firmalar için gazetelerde bilgilendirme yapıldı²⁹.

Türkiye'nin ilk yıllarda Selanik panayırına katılmaması Türk-Yunan siyasî ilişkilerinde yaşanan mübadeleden kaynaklı sorunlarla ilgili olmalıdır. İki ülke arasında 1933'te imzalanan Samimi Antlaşma ve ardından 9 Şubat 1934'te Balkan Antantı'nın imzalanması siyasî ve ekonomik ilişkileri geliştirdi³⁰. Bu gelişmelerin ardından Türkiye ilk defa resmî olarak 1935'te Selanik panayırına iştirak etti. Yunan Hükümeti 1935 yılında Hariciye Vekâleti aracılığıyla Türkiye'yi Selanik panayırına resmî olarak davet etti. Türkiye, Maliye ve İktisat Vekâletinin görüşleri doğrultusunda panayıra katılma kararı aldı ve masraflar için 4.500 liralık döviz ayırdı. Türk pavyonu komiserliğine 19 Temmuz 1935'te Türkofis müşavirlerinden Süreyya Gözen ile refakatinde Raportör Hakkı Bey tayin edildi³¹. Kararın ardından Süreyya Bey ivedilikle sergi hazırlıklarına başladı. Sergide ulusal ekonominin tam olarak gösterilmesi için Türkiye'yi ve Türk ekonomisini yabancılara tanıtacak geniş bir propaganda neşriyatı hazırlandı. Yunanca ve Fransızca broşürler bastırıldı. Sergi için ulusal sanayi kuruluşlarının numune vermesi, tarım, orman ve maden ürünlerinin gönderilmesi kararlaştırıldı³². Bu kapsamda ham deri, pamuk, yün, kömür, hububat, yumurta ve tuz sergilenmek üzere gönderildi.

Türkiye, Selanik panayırına 1936 yılında da iştirak etti. Bunun için İcra Vekilleri Heyetinin 27 Ağustos 1936 tarihli toplantısında Selanik panayırında Türkiye pavyonunda teşhir edilecek eşyanın nakil masrafları için ödenek ayırıldı. Pavyonun iç dekorasyonu ve panayır müddetince yapılacak zorunlu masraflar için kliring yoluyla ödenmek üzere 2.000 lira ayırıldı. Panayırın Türkiye pavyonu komiserliğine daha evvel Şam pavyonu komiserliğini de yapmış olan İskenderiye Ticaret Ataşesi Baha Ergere Bey tayin edildi. Ayrıca pavyonun dekorasyonu için Türkofis ressamı Hakkı Bey görevlendirildi³³. Sümerbank Yerli Mallar Pazarı Müdürü Ekrem Bey de Selanik'e gidecek görevliler arasındaydı. Selanik panayırını masrafları için bilahare 1.800 liralık bir ilave döviz ödeneği verildi³⁴. Bu hazırlıkların hemen ardından Türkofis Başmüşaviri Halil Mithat Bey, Ankara'dan İstanbul'a hareket ederek 6 Eylül'de başlayacak olan Selanik panayırında Türk pavyonunu oluşturmak için

28 "Selanik Panayırını", *Cumhuriyet*, Sekizinci Sene, No: 2530, 25 Mayıs 1931, s. 5.

29 "Selanik Beynelmillel Sergisi", *Cumhuriyet*, Sekizinci Sene, No: 2641, 13 Eylül 1931, s. 7.

30 Fırat, a.g.m., s. 344-351.

31 BCA, 30.18.01.02/56-58-8, Tarih: 19.07.1935.

32 "Selanik Panayırına Hazırlık", *Cumhuriyet*, Onbirinci Yıl, Sayı: 4029, 3 Ağustos 1935, s. 5; "Selanik Panayırına Resmen İştirak Ediyoruz", *Cumhuriyet*, Onbirinci Yıl, Sayı:4009, 14 Temmuz 1935, s. 5.

33 BCA, 30.18.01.02/68-71-18, Tarih: 27.08.1936; "Güzel Bir Karar Bütün Beynelmillel Sergilere İştirak Ediyoruz", *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, Sayı:4233, 25 Şubat 1936, s. 3.

34 BCA, 30.18.01.02/68-79-10, Tarih: 03.10.1936; BCA, 30.18.01.02 /78-72-6, Tarih: 26.08.1936, 01.10.1936.

hazırlıklara başladı. Selanik panayırı için Türkiye'nin iktisadî durumunu ve gelişimini gösteren bir kitap da hazırlandı. İktisat Vekili Celal Bayar, Şam panayırında sergilenen numunelerin doğrudan Selanik'e gönderilmesini uygun gördü³⁵. Celal Bayar'ın bu isteği üzerine Şam panayırında sergilenen ipekli ve yünlü kumaşlar, deri mamulâtı, dokumalar, Hereke fabrikasının kumaş ve halıları, konserve ve itriyat, hububat, meyve, yumurta, peynir, deri, kolonya gibi ürünler Selanik panayırına da taşındı³⁶.

Türkiye, Selanik panayırına ilerleyen yıllarda da teşkilatlı olarak katıldı. İktisat Vekâleti tarafından Başvekâlete yazılan 16 Ağustos 1937 tarihli yazıda Yunan hükümetinden gelen davet üzerine 5 Eylül 1937'de açılacak olan Selanik panayırına katılma kararı alındığı bildirildi. Bir önceki yılda kliring hesabından ödemelerle ilgili yaşanan aksaklıklar da dile getirilerek panayır masrafları için 4.000 lira ödenek istendi. Bu meblağın pavyonun iç ve dış dekorasyonu, aydınlatma tertibatı ve panayırın devamı sürecinde yapılması gerekli olan zaruri masraflar için gerekli olduğu vurgulandı. Zira 1936'da bununla ilgili sıkıntılar yaşanmıştı. Mesela anılan yılda pavyon için görevlendirilen kişilerin seyahat ve ikamet masrafları ödemesinde miktar yeterli olmamıştı. Kliring hesabının arttırılması ise üç ayı bulmuştu. Bu nedenle 1936'da Selanik pavyonuna görevlendirilen memurlar şahsi ihtiyaçlarını bu hesaptan karşılayamadıkları için resmî sıfatları olmasına rağmen çok müşkül durumlara düşmüşlerdi. Bu itibarla seyahat ve ikamet masraflarına karşılık olarak kendilerine bir miktar serbest döviz verilmesinin mecburiyet haline geldiği belirtildi. Bu imkansızlıklara rağmen Türk pavyonu 1936'da birincilik kazanmıştı³⁷.

1937 Selanik panayırı Türk pavyonu komiserliğine Türkofis Sergi ve Panayırlar ve Turizm Seksiyonu Müşaviri Mazlum Ataman, pavyonun dekorasyon işlerine ise Türkofis raportörlerinden Hakkı Arman tayin edildi³⁸. Talep edilen 4.000 lirahak ödenek kabul edildi³⁹.

1937 yılında gerçekleştirilen Selanik panayırına İzmir Valisi Fazlı Güleç de katıldı. Güleç, sergideki izlenimlerini bir rapor olarak Vekâlete iletceğini bildirdi⁴⁰. 1937 tarihli Selanik panayırına hükümet emriyle Trakya Umumî Müfettişi General Kazım Dirik de katılmıştı. Kazım Dirik, Türk pavyonunu ziyaret etti ve sergide bulunduğu sırada verilen ziyafetlerden birine iştirak etti. Bu ziyafette Yunanistan Ticaret Nazırı, Makedonya Umum Valisi, Kolordu Komutanı gibi görevliler de hazır bulunmuştu. Davet sırasında Eski

35 "Selanik Sergisi", *Cumhuriyet*, Onbirinci Yıl, Sayı: 4405, 18 Ağustos 1936, s. 4.

36 "Beynelmîlel Şam Sergisinde Türk Mamulâtı" *Cumhuriyet*, Onbirinci Yıl, Sayı: 4240, 3 Mart 1936, 6.

37 BCA, 30. 18.01.02 /78.73.20, Tarih: 18.8.1937.

38 BCA, 30. 18.01.02 /78.73.20, Tarih: 18.8.1937.

39 BCA, 30.18.01.02 /78.72.6, Tarih: 23.08.1937; BCA, 30. 18.01.02 /78.73.20, Tarih: 18.8.1937.

40 BCA, 30.18.01.02 /78.72.6, Tarih: 25.09.1937.

Makedonya Umum Valisi ve 1937 yılı Beynelmîlel Selanik Fuarı Komitesi Umum Reisi bir konuşma yaptı. Kazım Dirik bu nutkun aslını Selanik Başkonsolosluğu aracılığıyla fuar komitesinden aldırdı ve 29 Ocak 1938 tarihli üst yazıyla Türk hükümetine sundu. Selanik Fuarı Umum Reisinin söylediği nutuk Türkiye ile ilgili iş birliğinin önemini dile getiriyordu. Konuşmada şu ifadelere yer verildi;

“...Bugün Yunanlıların Türklerle birleşmekten başka bir gayeleri yoktur. Her iki milletin tarihteki acıklı veya zaferli günleri göz önüne getirilirse onların önüne yalnız bir tek ahlaki mevzu sürülebilir. Vakar ve liyakatle, memleketlerini kuvvetli memleketler sırasında tutabilmek için aynı arzu ve aynı kalple müşterek çalışmak. İşte böylece Türkiye ile Yunanistan'ın birleşmesi; normal, bahtiyar ve refahlı bir *hayatın birinci şartıdır*”⁴¹. Selanik fuarında Kazım Dirik de bir konuşma yaptı⁴².

Türk-Yunan ilişkilerinin olumlu seyri ticari alana da yansdı. Türkiye 11 Eylül-2 Ekim 1938 tarihlerinde gerçekleştirilen Selanik beynelmîlel panayırına da katıldı. İcra Vekilleri Heyeti tarafından alınan karar ile Selanik beynelmîlel panayırını Türkiye pavyonu komiserliğine Türkofis Sergi ve Panayır Seksiyonu Müşaviri Mazlum Ataman, pavyonun dekorasyon işlerine seksiyon raportörü Hakkı Arman memur edildi⁴³. İcra Vekilleri Heyetinin 6 Eylül 1938 tarihli kararında ise görevlilere ayrılacak ödenek tespit edildi. Selanik için görevlendirilen memurlar 10-19 Eylül 1938'de Belgrad'da yapılacak olan uluslararası panayıra da iştirak edeceklerdi⁴⁴. Selanik panayırında Türkiye, Arnavutluk, Romanya, Yugoslavya, Almanya, İtalya ve Polonya birer pavyonla temsil edildi⁴⁵.

II. Dünya Savaşı sürecinde Türkiye'nin uluslararası sergilere iştiraki siyasî ilişkiler çerçevesinde şekillendi. Yunan hükümetinin 1940 Selanik panayırını için Türkiye'yi davet etmesi üzerine Hariciye Vekâleti, 15 Şubat 1940 tarihinde Başvekâletten görüş talep etti. Hükümet, Selanik panayırına ve Yunanlıların da karşılıklı olarak İzmir fuarına iştirakinin senelerden beri devam ettiğini, karşılıklı katılımın harice karşı iki devlet arasındaki dostluğun ve iktisadî yakınlığın bir tezahürü olarak gösterildiğini ancak 1940 yılı bütçesinde Selanik panayırına katılım hususunda bir karar bulunmadığını bu nedenle panayıra katılmanın mali kararlar açısından mümkün olmadığını bildirdi⁴⁶.

41 BCA, 30.18.01.02/ 78.72.6, s. 1-2, Tarih: 27.01.1938.

42 “General Kâzım Dirik Selanik Fuarında”, *Cumhuriyet*, Ondördüncü Yıl, Sayı: 4802, 25 Eylül 1937, s. 3

43 BCA, 30.18.01.02 /84.72.13, Tarih: 02.08.1938; “Selanik Sergisi”, *Cumhuriyet*, Onbeşinci Yıl, Sayı 5058, 13 Haziran 1938, s. 3.

44 BCA, 30.18.01.02/84.72.13, Tarih: 06.09.1938; BCA, 30.18.01.02/84.79.11, Tarih: 06.09.1938.

45 “Selanik Fuarı Açıldı”, *Cumhuriyet*, Onbeşinci Yıl, Sayı:5149, 12 Eylül 1938, s. 3.

46 BCA, 30.10.0.0./173.196.4, Tarih: 19 Nisan 1940.

Bunun üzerine Hariciye Vekâleti tarafından gönderilen 7 Mart 1940 tarihli tezkerede Selanik panayırına Türkiye'nin iştirak edemeyeceği tarzında cevap verilmesinin sıkıntılar yaratacağına dikkat çekildi. Yunan hükümetinin de misilleme olarak İzmir fuarına katılmama ihtimalinin olduğu ve bu durumda iki devlet arasındaki münasebetin mevcut uluslararası şartlar açısından arzu edilmeyecek bir netice oluşturacağına altı çizildi. Bu anlamda Hariciye Vekâleti, Selanik panayırına Türkiye'nin katılımı meselesinin yeniden değerlendirilmesini ve kararın bildirilmesini talep etti⁴⁷. Bilahare 19 Nisan 1940'ta Hariciye Vekâletine gönderilen yazıda Ticaret Vekâletinin yabancı ülkelerdeki panayırlara katılım için 1940 yılı bütçesine konulan tahsisatı kaldırması nedeniyle 1940 Selanik beynelmilel panayırına resmen iştirak hususunda kesin karar vermenin şimdilik mümkün olmadığı belirtildi.

Hariciye Vekâleti Türkiye'nin panayıra katılması konusunda ısrarcıydı. Vekâletin bildirdiğine göre; Yunan hükümetinin müracaatına Ticaret Vekâletinin verdiği cevap üzerinden karşılık vermek uygun değildi. Ayrıca Balkan Antantı Konseyinin bu konuda kabul ettiği kararlara da aykırı olacaktı. Bu nedenle Yunan Hükümetine tebligat gönderilmeden evvel Başvekâlete ne yönlü bir cevap verileceği tekraren soruldu⁴⁸.

Yazışmalar devam ederken Yunan Hükümeti, Türkiye'nin Atina Büyükelçiliği, Atina Ticari Ataşeliği ve Hariciye Vekâleti kanalıyla fuar komitesinin kararlarını bildirdi. Katılım kararının 15 Nisan 1940 tarihine kadar fuar komitesine bildirilmesi istenmişti. Ticaret Vekâleti meseleyi tekrar inceleyerek toplam 20-21 bin liraya ihtiyaç duyulduğunu tespit etti⁴⁹. Netice itibarıyla II. Dünya Savaşı'nın olağanüstü koşullarına rağmen Türkiye 1940 yılında gerçekleştirilen Selanik panayırına Almanya, Bulgaristan ve Yugoslavya ile birlikte iştirak etti⁵⁰. Bu iştirakte Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan ve 20 Mart 1940 tarihinden itibaren geçerli olan Ticaret ve Tediye Antlaşmasının etkisi de büyüktü. Bu dönemde Türkiye'nin Yunanistan'a ihraç ettiği mallar arasında pirine (zeytin posası), hububat, pirinç ilk sırayı aldı⁵¹.

b) Belgrad Beynelmielel Fuarı

Belgrad Beynelmielel Fuarı 11 Eylül 1937'de Sava Nehri kenarında kurulmuş ve "Balkan panayırı" özelliğini taşıyan bir fuardır. İlk olarak fuar alanına ziyaretçilerin rahatlıkla ulaşması için otoyol ve tramvay hattı döşendi⁵². Birin-

47 BCA, 30.10.0.0./173.196.4, Tarih: 16 Nisan 1940.

48 BCA, 30.10.0.0./173.196.4, Tarih: 19 Nisan 1940.

49 BCA, 30.10.0.0./173.196.4, Tarih: 16 Nisan 1940.

50 Erol Evcin, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Turizm ve Propaganda", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XVI/33, Güz 2016, s. 426.

51 "Ticaret Antlaşmaları", *TC Ticaret Vekâleti Dış Ticaret Dairesi Reisliği Enformasyon Bülteni*, Yıl: III, Sayı: 144, 18 Mart 1940, s. 2.

52 Biljana Arandelovic-Milena Vukmirovic, *Belgrade The 21st Century Metropolis of Southeast Europe*, Springer Nature, Switzerland 2020, s. 99.

ci Belgrad Fuarı, Belgrad Ticaret Odası Reisi Stayonevitch'in konuşmasıyla açıldı⁵³. Türkiye, ilk yıl fuara resmî olarak katılmadı.

Türkiye'nin Belgrad fuarına resmen iştiraki 1938'e denk gelmektedir. Yetkililer ilk olarak Türk tüccarların fuara katılmasını teşvik edici ilanlar verdi. Örneğin Cumhuriyet'in 9 Mart 1938 tarihli nüshasında Belgrad fuarının her gün binlerce yerli ve yabancı tarafından ziyaret edildiği, özellikle komşu Balkan ülkelerinden gelenlerin yoğunlukta olduğu bilgisine yer verilerek tüccarların fuara itibar göstermesi istendi⁵⁴. 11 Eylül 1938'de açılan fuarda bir Türk pavyonu oluşturuldu. Pavyon Türk sefiri Ali Haydar Bey'in konuşmasıyla açıldı⁵⁵. Cumhuriyet gazetesinin Belgrad muhabirinin izlenimlerine göre fuar Sava Nehri'nin kenarında ve büyük köprüünün hemen yanındaki meydana yer almakta idi. Fuarın yolları muntazam ve geniş olup kum döşeliydi. Yolun her iki tarafında fuara resmen iştirak eden on devletin şık pavyonları bulunuyordu. Bütün yollar bu on devletin bayraklarıyla donatılmıştı. Sergiye Türkiye, Fransa, İtalya, Almanya, Macaristan, Romanya, Hollanda, Bulgaristan, Yugoslavya ve Çekoslovakya katılmıştı. Fuar kapısının girişine göre solda kalan yolda Türk pavyonu, Türk mahsulü ve emeğiyle üretilmiş ürünlerle dikkat çekmekteydi.

Pavyona ilk girildiğinde ziyaretçileri Mustafa Kemal Atatürk'ün büstü karşılıyordu. Bu büst pavyonu gezen ziyaretçiler üzerinde büyük bir hürmet ve takdir yarattı. Mustafa Kemal Atatürk'ü görmemiş olan Yugoslav halkı bu büstü merakla inceledi. Pavyon çepeçevre bir koridorla ortada kalan bir adacıktan ibaret olup zarif şekilde döşenmişti. Pavyonun duvarları tamamen kırmızı bir bezle örtülmüş ve ufak şık vitrinlere ayrılmıştı. Bu küçük vitrinlerde sırası ile mahsuller ve başlıca ihracat maddeleri yer aldı. Ürünlerin teşhirindeki düzen ve dekorasyonun sadeliği bütün ziyaretçilerin samimi takdirini kazandı. Pavyonda başlıca ihracat maddeleri olarak pamuk, fındık, üzüm, incir, şeker, kuru yemiş, hububat, zeytin, zeytinyağı ve kömür yer aldı. Türkiye'nin sanayisinin gelişmişliğini göstermek için yünlü, pamuklu ve ipeklili kumaşlar, kauçuk, cam, kağıt, emaye, deri, alüminyum, tütün ve sigaralar muntazam bir dekorla ziyaretçilere sunuldu. Pavyonun en önemli kısımlarından birisi ise Türkiye'nin Cumhuriyet rejimini benimsemesiyle birlikte iktisadî, sanayi, kültürel ve diğer sahalarda gerçekleştirilen ilerlemeyi karşılaştırmalı olarak ortaya koyan tablo, grafik ve Türkiye'nin tarihi ve turistik değerlerini gösteren fotoğraflar oldu. Ziyaretçiler Türkiye'nin yeni yüzüne hayranlıklarını bildirdi⁵⁶.

53 "Belgrad Fuarı Açıldı", *Cumhuriyet*, Ondördüncü Yıl, Sayı: 4790, 13 Eylül 1937, s. 5.

54 "Kısa Haberler", *Cumhuriyet*, Ondördüncü Yıl, Sayı: 4962, 9 Mart 1938, s. 3; "Belgrad Fuarı Açılıyor", *Cumhuriyet*, Onbeşinci Yıl, Sayı: 5146, 9 Eylül 1938, s. 1; "Kısa Haberler", *Cumhuriyet*, Ondördüncü Yıl, Sayı: 4962, 9 Mart 1938, s. 3; "Milli Atlet Takımımız Düñ Belgrad'a Hareket Etti", *Cumhuriyet*, Onbeşinci Yıl, Sayı: 5144, 7 Eylül 1938, s. 6.

55 "Belgrad Fuarı Açıldı", *Cumhuriyet*, Onbeşinci Yıl, Sayı: 5148, 11 Eylül 1938, s.3.

56 "Belgrad Fuarında Türk Pavyonu", *Cumhuriyet*, Onbeşinci Yıl, Sayı: 5153, 16 Eylül 1938,

Türkiye, 1939’da yapılan Belgrad fuarına da resmî olarak katıldı. Fuar-daki pavyonların idaresine Ticaret Vekâleti Dış Ticaret Dairesi Sergi ve Panayır-lar Servisi Müşaviri Mazlum Ataman tayin edildi. İstanbul Mıntika Ticaret Müdürlüğünde Müşavir Necmettin Mete ve Recai Başan da görevliler arasın-daydı. Pavyondaki dekorasyon işlerinden sorumlu kişi ise Sergi ve Panayır-lar Servisi Raportörlerinden Hakkı Arman idi⁵⁷. Fuara iştirak edecek görevliler tespit edildikten sonra eşya ve numunelerin gönderilmesi için hızla hazırlık-lara başlandı. Ürünler görevli komiserlerin gözetiminde muntazam kutulara konularak Belgrad’a gönderildi. Belgrad fuarı dışında Viyana ve Selanik fu-arlarına da hazırlanıldığı için her fuar için muhtelif cinslerde eşya bulun-duran 35 ile 50 arasında sandık hazırlandı. Gönderilen mallar Türkiye’nin ihraç ettiği mal ve eşyaları içermekteydi. Ayrıca Türkiye’nin kültür, inkılâp ve turistik faaliyetlerini, tarihi eserlerini temsil eden eser ve maketler de ha-zırlanarak fuara gönderildi. Pavyonu gezen ziyaretçilere Türkiye’deki inkılap hamlelerini, kadınlığın gelişimini ve tarihi eserleri gösteren broşürler de da-ğıtılacaktı⁵⁸. Belgrad fuarı 1939 yılında da hükümet yetkilileri, kordiplomatik ve iktisadî çevrelere mensup kişilerin katıldığı törenle açıldı⁵⁹.

Türkiye 1940 yılında da Viyana, Belgrad ve Selanik beynelmilel fuar ve panayır-larına katılma kararı aldı. Bu amaçla 20 Ağustos 1940’ta Belgrad fua-rı pavyon komiserliğine Dış Ticaret Dairesi İhracat Şubesi Raportörlerinden Turhan Hısım ve yardımcılığına aynı dairenin İstatistik Şubesi Raportörle-rinden Nihat Saner atandı. Pavyonun dekorasyon işleri için Dış Ticaret Dai-resi Raportörü olan Hakkı Arman tayin edildi. Ticaret Vekâleti, panayır-ların açılma tarihleri yaklaştığından Türkiye’ye ait pavyonların tadil ve dekoras-yon inşası için memurların ivedilikle hareket etmelerini talep etti⁶⁰.

c) Filibe (Plovdiv) Beynelmillel Fuarı

Filibe sergisinin geçmişi çok eski tarihlere dayanmaktadır. 3 Ağustos 1887’de Stefan Nikolof Stanbulof hükümetinin kurulmasıyla beraber Bulgaristan’ın sahip olduğu tarım, sanayi ve yerli mallarının memleket genelinde yaygın-laşmasını sağlamak amacıyla I. E. Geşof’un fikri ve M. Görgiyef’in teşvikleri ile Ağustos 1892’de Filibe’de “Ziraat ve Sanayi Sergisi” düzenlenmesi ka-rarlaştırıldı. Bu girişimle beraber Filibe sergisi zamanla uluslararası mahiyet kazandı⁶¹.

Bulgaristan yetiştirdiği ürünleri ve sanayisini dünyaya tanıtmak için 1930’lu yıllarda uluslararası bir sergi olarak Filibe sergisini düzenledi⁶². Fi-

s. 4.

57 BCA, 30.18.01.02/88.81.18, Tarih: 08.08.1939, 01.08.1939.

58 “İştirak Edeceğimiz Sergiler”, *Cumhuriyet*, Onaltıncı Yıl, Sayı: 5489, 23 Ağustos 1939, s. 3.

59 “Belgrad Panayırını Açıldı”, *Cumhuriyet*, Onaltıncı Yıl, Sayı: 5543, 16 Birinciteşrin 1939, s. 6.

60 BCA, 30.18.01.02/90.29.17 / 92.82.8, Tarih: 20 Ağustos 1940.

61 Mahir Aydın, “Filibe Sergisi”, *Bellekten*, Yıl:1994, Cilt: 58, Sayı: 223, Aralık 1994, s. 659.

62 “Bulgaristan’da Ziraat ve Sanayiinin İnkişafı”, *Cumhuriyet*, Onbirinci Yıl, Sayı: 4274, 9

libe Beynelmillel Numuneler Fuarı/Panayırı olarak da adlandırılan bu sergi 1933'ten itibaren her yıl ilkbahar aylarında faaliyete geçti⁶³. Serginin düzenlenmeye başladığı yıllar Balkan Konferanslarının son dönemine denk gelmekte idi. 5-11 Kasım 1933'te Selanik'te toplanan Dördüncü Balkan Konferansı'nda, Balkan devletleri yola Bulgaristan olmadan devam etme kararı aldılar. Çünkü Bulgaristan 23-26 Ekim 1932'de Bükreş'te düzenlenen Üçüncü Balkan Konferansı sırasında kendi isteğiyle konferanstan çekildi⁶⁴. Dolayısıyla Filibe sergisinin ilk yıllarında Türkiye sergiye resmî olarak iştirak etmedi. Ancak ilerleyen yıllarda Bulgaristan ile Türkiye arasında ticari ilişkilerin geliştirilmesine yönelik temaslar artınca Filibe sergisi tekrar gündeme gelmeye başladı. Bulgar hükümeti sergiye Türk Ticaret Odaları ile sanayi erbabını özel olarak davet etti. Öte yandan İstanbul'daki Bulgar Konsolosluğu, Filibe sergisini ziyaret etmek isteyen Türklere ücretsiz olarak vize vereceğini ve demiryolları ulaşımında önemli indirimler yapacağını duyurdu⁶⁵.

Bulgaristan'ın çabaları Türk matbuatında takdir gördü. Cumhuriyet gazetesinde Bulgaristan'ın bu gelişiminden Türkiye'nin örnek alması gerektiği vurgulandı. Bulgaristan ile ticari ilişkileri geliştirmenin Türkiye'nin faydasına olacağı dile getirildi⁶⁶. Keza daha evvel Selim Sırrı Tarcan, Cumhuriyet gazetesinde kaleme aldığı bir yazıda Bulgarların, Brüksel panayırındaki teşhirinden övgüyle bahsederek küçük pavyonlarında bütün mahsullerini dünyaya tanıtmak için adeta savaştıklarını ifade etmişti⁶⁷. Filibe sergisi 1937, 1938 ve 1940 yıllarında da düzenlendi⁶⁸.

Türkiye'nin Filibe sergisine resmen iştiraki ilk defa 1942 yılında gerçekleşti. Türk ve Bulgar iktisadî işbirliğini sağlama çalışmaları kapsamında iki ülke arasında sarf edilen çabalar doğrultusunda Türkiye'nin Filibe sergisine ve Bulgaristan'ın da İzmir fuarına iştirak etmeleri kararlaştırıldı. Türkiye ve Bulgaristan, Ankara ve Sofya'daki temsilcileri vasıtasıyla bundan sonra kendi endüstrilerini sergilerde temsil edeceğini bildirdi⁶⁹. Bu meyanda 6 Nisan 1942'de açılan Filibe Beynelmillel Numune Sergisine, Almanya, İsviçre,

-
- Nisan 1936, s. 5.
- 63 "Türk Bulgar Ticaret Müzakereleri Yakında Başlıyor", *Cumhuriyet*, Onbirinci Sene, No:3922, 18 Nisan 1935, s. 2.
- 64 Fırat, a.g.m., s. 351.
- 65 "Türk Bulgar Ticaret Müzakereleri Yakında Başlıyor", *Cumhuriyet*, Onbirinci Sene, No:3922, 18 Nisan 1935, s. 2.
- 66 "Bulgaristan'da Ziraat ve Sanayiinin İnkişafı", *Cumhuriyet*, Onbirinci Yıl, Sayı: 4274, 9 Nisan 1936, s. 5; "Filibe Panayırına Gidecekler", *Cumhuriyet*, Onbirinci Yıl, Sayı:4245, 11 Mart 1936, s. 6.
- 67 Selim Sırrı Tarcan, "Yolculuk Notları, Burası Sergi Değil Bir Nevi Boy Ölçme Meydanı", *Cumhuriyet*, Onbirinci Yıl, Sayı: 4033, 7 Ağustos 1935, s. 5.
- 68 "Filibe Sergisi Açıldı", *Cumhuriyet*, Onüçüncü Yıl, Sayı: 4659, 4 Mayıs 1937, s. 8; "Filibe Numune Sergisi", *Cumhuriyet*, Onüçüncü Yıl, Sayı: 4652, 27 Nisan 1937, s. 4; "Filibe'de Bir Fuar Açıldı", *Cumhuriyet*, Ondördüncü Yıl, Sayı: 5010, 26 Nisan 1938, s. 7; "Bulgaristan'ın Siyaseti", *Cumhuriyet*, Onaltıncı Yıl, Sayı: 5735, 30 Nisan 1940, s. 3; "Bulgaristan Ticaret Anlaşması", *Cumhuriyet*, 17. Yıl, Sayı:5832, 5 Ağustos 1940, s. 2.
- 69 "Türk-Bulgar İktisadi İşbirliği", *Cumhuriyet*, 18. Yıl, Sayı: 6231, 21 Birincikanun 1941, s. 1.

İtalya, Romanya, Macaristan gibi ülkelerin yanında Türkiye de resmen katıldı⁷⁰. Filibe sergisi Türkiye pavyonuna Ticaret Vekâleti Dış Ticaret Dairesi Reisliği Raportörlerinden Nizamettin Abanozoğlu, Hakkı Arman ve İbrahim Çavuşoğlu memur edildi⁷¹.

Türkiye, Filibe sergisinde yer alan tarım makinalarının incelenmesine özel bir önem verdi. Bu anlamda 24 Nisan 1942 tarihli İcra Vekilleri Heyeti toplantısında Filibe sergisini ziyaret ve bu sergide İktisat Vekâletini ve Sümerbank'ı ilgilendiren kendir soyma, ev ve köy dokumacılığı makine ve malzemelerini tetkik etmek üzere İktisat Vekâleti Sanayi Müfettişlerinden Suat Varoşoğlu ile Sümerbank Yüksek Mühendisi İbrahim Akçura'nın Bulgaristan'a gönderilmesi kararlaştırıldı⁷².

Türkiye, Filibe sergisine büyük bir titizlikle hazırlandı. Yetiştirilen mahsullerden numuneler toplandı. İnhisarlar İdaresi ise sergi için zengin bir içki ve sigara koleksiyonu gönderdi⁷³. Türk halıları ile Beyoğlu Kız Sanat Mektebi talebelerinin yapmış olduğu el işleri de sergide yer alan ürünler arasındaydı. Türkiye'nin Filibe sergisine katılması Bulgarlar tarafından ilgiyle karşılandı. Sergi münasebetiyle verilen çay ziyafetinde Bulgar yetkililerin yaptıkları konuşmalarda Türk hükümetinin müstakil bir pavyonla sergiye iştirak etmesinden derin bir memnuniyet duyduklarını bildirdiler. Ayrıca konuşmalarda Türk-Bulgar dostluğunun tarihi bağlarının bulunduğu vurgulandı⁷⁴.

Türkiye'nin 1942'de Filibe sergisine katılması iki ülke arasındaki ilişkilerin sürdüğünü ve herhangi bir anlaşmazlık olmadığını göstermesi bakımından da önemli idi. Zira bu dönemde Türkiye-Bulgaristan arasında anlaşmazlık olduğuna dair söylentiler vardı. Eski nazırlardan ve dönemin mebuslarından Todorko Juakrof'un Slovo gazetesinde çıkan yazısında bu noktaya açıklık getirildi. Söz konusu yazıda bazı çevrelerin iki ülke arasında derin anlaşmazlıklar olduğunu iddia ederek Türkiye ile Bulgaristan arasındaki iyi münasebetleri boğmaya çalıştıkları dile getirilmişti. Bu çevrelerin iddiasına göre Türkiye savaşta tarafsız kalmış, Bulgaristan ise üçlü pakta girmişti. Bu durumun iki ülke arasındaki ilişkileri bozduğu söylentileri yayılıyordu. Yazıda her iki ülkenin de menfaatlerine göre hareket ettiği bu durumun ülkeler arasında sorun yaratmadığı ifade edildi. Todorko Juakrof, Türklerle bir anlaşmazlık olmadığını, Türklerin iyi komşu ve eski dost olduklarını dile getirdi. Türkiye ve Bulgaristan'ın entrikalara kapılmadan akıllıca

70 "Filibe Panayırı Bugün Açılıyor", *Cumhuriyet*, 18. Yıl, Sayı: 6334, 6 Nisan 1942, s. 3; "Filibe Fuarı Açıldı", *Cumhuriyet*, 18. Yıl, Sayı: 6335, 7 Nisan 1942, s. 3.

71 BCA, 30.18.01.02/97.116.19, Tarih: 11.02.1942.

72 BCA, 98-33-13/238-577, Tarih: 24 Nisan 1942.

73 "Filibe Sergisi İçin Hazırlık", *Cumhuriyet*, 18. Yıl, Sayı: 6274, 5 Şubat 1942, s. 2.

74 "Filibe Fuarına İştirakimiz Bulgarları Sevindirdi", *Cumhuriyet*, 18. Yıl, Sayı:6298, 1 Mart 1942, s. 3.

hareket ettiklerine vurgu yapıldı. Bunun için Türkiye, Filibe sergisine iştirak edince bu durum sevinçle karşılandı. Türkiye ise Ankara'da bulunan Bulgar ticaret heyetini samimi bir şekilde kabul etti. Bu durum Bulgaristan'ı memnun etti. Bulgaristan ve Türkiye'yi birleştiren yolun bir ve dolambaçsız olduğu vurgulandı⁷⁵.

Türkiye'nin Filibe sergisinde açmış olduğu pavyon ilgiyle karşılandı. Anadolu Ajansının özel muhabiri tarafından bildirilen haberde devam eden Filibe sergisindeki Türk pavyonuna karşı ilginin günden güne arttığı ifade edildi. On binlerce kişinin Türk pavyonunu gezdiği ve Türk halıları ile Beyoğlu Kız Sanat Mektebi talebelerinin yapmış oldukları el işlemlerinin çok büyük ilgi gördüğü bildirildi. Türk inkılabını gösteren fotomontaj panolar da beğeni topladı. Bulgaristan gazeteleri Türk pavyonundan ayrıntısıyla bahsetti⁷⁶.

Türkiye, Filibe sergisine 1943 yılında da iştirak etti. Bunun için Ticaret Vekâleti Dış Ticaret Dairesi Reisi Muavini Fikri Diker ile Dış Ticaret Dairesi Sergiler Panayırlar Şubesi Raportörü Hakkı Arman⁷⁷ ve Sümerbank Umum Müdürlüğü memurlarından Hikmet Güney görevlendirildi⁷⁸. Türkiye'nin sergiye katılmasının ardından Bulgaristan da İzmir fuarına resmen iştirak etti. Bulgaristan'ı İzmir fuarında Bulgar Dış Ticaret Müdürü Sergey Kalenolyof, Propaganda Şefi Dr. Nikola Raşef ve Filibe sergisi müdür vekili ve Filibe Belediye Başkanı Koska Kostof temsil etti⁷⁹.

Sonuç

Türk arşiv kaynakları ve süreli yayınlarından elde edilen veriler Türkiye'nin Balkan devletlerinin düzenlediği sergilere katılımının Balkan Konferansları ve Balkan Antantı'nın imzalanması ile doğrudan ilişkili olduğunu gösterir. Balkan ülkeleri arasında Balkan Birliği çerçevesinde yapılan ve 1930-1933 yılları arasında sürdürülen Balkan Konferansları iktisadî alanda işbirliğini teşvik etti. Keza 1934'te Türkiye, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan arasında imzalan Balkan Antantı da siyasî ilişkileri iktisadî sahaya taşıdı. Balkan Antantı'na imza koyan ülkeler örgütsel bir mekanizma kurma çabası çerçevesinde Ekonomik Konsey oluşturular. Konseyin çabalarıyla Balkan ülkelerinin ekonomilerinin güçlendirilmesi ve iktisadî bir birlik oluşturulmasına yönelik adımlar atıldı. Bu çerçevede ortak bir Balkan Ticaret ve Sanayi Odası Konseyi kuruldu ve Balkanlar'da düzenlenen sergi/ fuar ve panayırlara kar-

75 "Bulgarlar Tekzib Ediyorlar: "Türkler İyi Komşu ve Eski Dostturlar", *Cumhuriyet*, 18. Yıl, Sayı:6327, 30 Mart 1942, s. 1,3.

76 "Filibe Fuarında Pavyonumuzu Hergün On Binlerce Kişi Ziyaret Ediyor", *Cumhuriyet*, 18. Yıl, Sayı: 6339, 11 Nisan 1942, s. 1; "Filibe Fuarı", *Cumhuriyet*, 18. Yıl, Sayı: 6325, 28 Mart 1942, s. 2.

77 BCA, 30.18.01.02/101.16.19, Tarih: 16 Mart 1943.

78 BCA, 30.18.01.02/101.28.14, Tarih: 26 Nisan 1943.

79 "Bulgar Heyeti Geliyor", *Cumhuriyet*, 20. Yıl, Sayı: 6827, 17 Ağustos 1943, s. 3.

şıklı olarak iştirak edilmesi kararlaştırıldı. Bu çerçevede Türkiye, Belgrad, Selanik ve bilahare Filibe sergi/fuar ve panayırlarına aktif olarak katıldı. Türkiye'nin anılan sergilere iştirak etmesinin sebeplerinden birisi de muhtemelen Almanya iç pazarına ulaşmaktı. Çünkü II. Dünya Savaşı arifesinde Almanya, hem Güney Avrupa hem de Doğu Avrupa ve Balkanlar'ın ihracat ve ithalatına egemen durumdaydı.

Türkiye bir Balkan panayırı özelliği taşıyan Selanik beynelmilel panayırına ilk defa 1935'te katıldı. Bu iştirakte Balkan Antantı'nın etkisi büyüktü. Zira Selanik panayırının 1927'den beri düzenlendiği düşünülürse Türkiye'nin daha evvel bu panayıra dahil olmamasında Yunanistan ile yaşamış olduğu mübadele sorunları ve patrikhane meselesi etkili olmalıdır. Türkiye 1930'ların başında Selanik'te düzenlenen panayıra katılmayı iktisadî açıdan uygun görmediğini diplomatik bir dille ifade etse de panayıra katılmayı reddediş temelinde siyasî ilişkilerde yaşanan krizlere bağlıydı. Bu krizlerin 1930'dan itibaren çözüme kavuşmaya başlaması ve nihayet 9 Şubat 1934'te Balkan Antantı'nın imzalanması Türkiye'nin Selanik panayırına iştirakini anlamlı hale getirdi.

Türkiye, Balkan Birliği çerçevesinde Belgrad fuarına resmî olarak ilk defa 1938 yılında katıldı. Burada başlıca ihracat maddelerini tanıtmakla birlikte Türkiye'nin Cumhuriyet rejimini benimsemesiyle birlikte iktisadî, sanayi, kültürel ve diğer sahalardaki ilerlemesini gösteren levhalara da yer verildi. Böylece Türkiye'nin yeni imajı uluslararası alanda tanıtıldı.

Türkiye'nin Filibe sergisine iştiraki II. Dünya Savaşı sürerken gerçekleşti. Her iki ülke de ilişkilerin sürdüğünü göstermek istiyordu. Zira bu dönemde Türkiye-Bulgaristan arasında anlaşmazlık olduğuna dair söylentiler vardı. Türk ve Bulgar iktisadî işbirliğini sağlama çalışmaları kapsamında iki ülke arasında sarf edilen çabalar doğrultusunda Türkiye 1942'de Filibe sergisine iştirak etti. Bulgaristan da karşılıklılık esasî çerçevesinde İzmir fuarına katıldı.

Anlaşılabacağı üzere Türkiye'nin Balkan devletleri tarafından düzenlenen panayırılara katılımı daha ziyade Balkan Antantı çerçevesinde şekillendi. Türkiye bu sergilere katılarak hem Balkan ülkeleriyle siyasî ve iktisadî ilişkilerini sıkılaştırdı hem de modern propaganda usullerini kullanarak ihracat mallarını Balkanlar'da tanıtmaya imkanı buldu.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA) (Fon Kodu/Yer Numarası);

30.18.01.02 /78.73.20, Tarih: 18.8.1937.

30.10.0.0./173.196.4, Tarih: 16 Nisan 1940.

30.10.0.0./173.196.4, Tarih: 19 Nisan 1940.

Türkiye'nin Balkan Ülkeleri ile Dış Ticaretini Geliştirmeye Yönelik Faaliyetleri: Selanik, Belgrad ve Filibe Sergi, Fuar ve Panayırlarına Katılımı (1929-1943)

- 30.10.0.0/255-719-1, ay ve gün yok 1934, s. 1-4
30.18.01.02 /78.72.6, Tarih: 23.08.1937.
30.18.01.02 /78-72-6, Tarih: 26.08.1936, 01.10.1936.
30.18.01.02 /84.72.13, Tarih: 02.08.1938.
30.18.01.02/ 78.72.6, s. 1-2, Tarih: 27.01.1938.
30.18.01.02/101.16.19, Tarih: 16 Mart 1943.
30.18.01.02/101.28.14, Tarih: 26 Nisan 1943.
30.18.01.02/56-58-8, Tarih: 19.07.1935.
30.18.01.02/68-71-18, Tarih: 27.08.1936.
30.18.01.02/68-79-10, Tarih: 03.10.1936.
30.18.01.02/84.79.11, Tarih: 06.09.1938.
30.18.01.02/88.81.18, Tarih: 08.08.1939, 01.08.1939.
30.18.01.02/90.29.17 / 92.82.8, Tarih: 20 Ağustos 1940.
30.18.01.02/97.116.19, Tarih: 11.02.1942.
30.18.1.2./22.54.17, Tarih: 27.7.1931.
98-33-13/238-577, Tarih: 24 Nisan 1942.

Resmî Gazete

“Gümrük Tarifesi Kanunu”, Kanun No: 1499, *Resmî Gazete*, 1 Temmuz 1929, Sayı: 1230, ss. 7753-7761.

“İktisat Vekâleti Teşkilât ve Vazifeleri Hakkında Kanun”, Kanun No 2450, *Resmî Gazete*, 29 Mayıs 1934, S 2713, ss. 3866-3869.

Bülten ve Gazeteler

“Balkan Antantı Konseyi Dün İşlerini Bitirdi”, *Cumhuriyet*, Onbirinci Yıl, Sayı:3948, 14 Mayıs 1935, s. 1, 12.

“Balkan İktisat Konseyi Dün Mesaisini Bitirdi”, *Cumhuriyet*, Ondördüncü Yıl, Sayı:5000, 16 Nisan 1938, s. 1, 7.

“Balkan Konferansı ve Türkiye Cumhuriyeti”, *Cumhuriyet*, Yedinci sene, No:2424, 3 Şubat 1931, s. 3.

“Balkan Konferansı”, *Cumhuriyet*, Dokuzuncu Sene, No:3181, 15 Mart 1933, s. 6.

“Balkan Sergisi”, *Cumhuriyet*, Sekizinci Sene, No:2605, 8 Ağustos 1931, s. 3.

“Balkan Ticaret Odası İlk İçtimamı Dün Akdetti”, *Cumhuriyet*, Dokuzuncu Sene, No:3252, 28 Mayıs 1933, s. 1, 5.

“Balkanlarda Atina İktisat Konferansı Açıldı”, *Cumhuriyet*, Yedinci Sene, No: 2509, 4 Mayıs 1931, s. 3.

“Belgrad Fuarı Açıldı”, *Cumhuriyet*, Onbeşinci Yıl, Sayı: 5148, 11 Eylül 1938, s.3.

“Belgrad Fuarı Açıldı”, *Cumhuriyet*, Ondördüncü Yıl, Sayı: 4790, 13 Eylül 1937, s. 5.

“Belgrad Fuarı Açılıyor”, *Cumhuriyet*, Onbeşinci Yıl, Sayı: 5146, 9 Eylül 1938, s. 1.

“Belgrad Fuarında Türk Pavyonu”, *Cumhuriyet*, Onbeşinci Yıl, Sayı: 5153, 16 Eylül 1938, s. 4.

“Belgrad Panayırını Açıldı”, *Cumhuriyet*, Onaltıncı Yıl, Sayı: 5543, 16 Birinciteşrin 1939, s. 6.

- “Belgrad’da Açılacak Beynelmîlel Tayyare Sergisi”, *Cumhuriyet*, Onbeşinci Yıl, Sayı: 5039, 25 Mayıs 1938, s. 3.
- “Beynelmîlel Şam Sergisinde Türk Mamulâtı” *Cumhuriyet*, Onbirinci Yıl, Sayı: 4240, 3 Mart 1936, s. 6.
- “Bulgar Heyeti Geliyor”, *Cumhuriyet*, 20. Yıl, Sayı: 6827, 17 Ağustos 1943, s. 3.
- “Bulgaristan Ticaret Anlaşması”, *Cumhuriyet*, 17. Yıl, Sayı:5832, 5 Ağustos 1940, s. 2.
- “Bulgaristan’da Ziraat ve Sanayiinin İnkişafı”, *Cumhuriyet*, Onbirinci Yıl, Sayı: 4274, 9 Nisan 1936, s. 5.
- “Bulgaristan’ın Siyaseti”, *Cumhuriyet*, Onaltıncı Yıl, Sayı: 5735, 30 Nisan 1940, s. 3.
- “Bulgarlar Tekzib Ediyorlar: “Türkler İyi Komşu ve Eski Dostturlar”, *Cumhuriyet*, 18. Yıl, Sayı: 6327, 30 Mart 1942, s. 1, 3.
- “Filibe Fuarı Açıldı”, *Cumhuriyet*, 18. Yıl, Sayı: 6335, 7 Nisan 1942, s. 3.
- “Filibe Fuarı”, *Cumhuriyet*, 18. Yıl, Sayı: 6325, 28 Mart 1942, s. 2.
- “Filibe Fuarına İştirakimiz Bulgarları Sevindirdi”, *Cumhuriyet*, 18. Yıl, Sayı:6298, 1 Mart 1942, s. 3.
- “Filibe Fuarında Pavyonumuzu Hergün On Binlerce Kişi Ziyaret Ediyor”, *Cumhuriyet*, 18. Yıl, Sayı: 6339, 11 Nisan 1942, s. 1.
- “Filibe Numune Sergisi”, *Cumhuriyet*, Onüçüncü Yıl, Sayı: 4652, 27 Nisan 1937, s. 4.
- “Filibe Panayırı Bugün Açılıyor”, *Cumhuriyet*, 18. Yıl, Sayı: 6334, 6 Nisan 1942, s. 3.
- “Filibe Panayırına Gideceklere”, *Cumhuriyet*, Onbirinci Yıl, Sayı: 4245, 11 Mart 1936, s. 6.
- “Filibe Sergisi Açıldı”, *Cumhuriyet*, Onüçüncü Yıl, Sayı: 4659, 4 Mayıs 1937, s. 8.
- “Filibe Sergisi İçin Hazırlık”, *Cumhuriyet*, 18. Yıl, Sayı: 6274, 5 Şubat 1942, s. 2.
- “Filibe’de Bir Fuar Açıldı”, *Cumhuriyet*, Ondördüncü Yıl, Sayı:5010, 26 Nisan 1938, s. 7.
- “General Kâzım Dirik Selanik Fuarında”, *Cumhuriyet*, Ondördüncü Yıl, Sayı: 4802, 25 Eylül 1937, s. 3.
- “Güzel Bir Karar Bütün Beynelmîlel Sergilere İştirak Ediyoruz”, *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, Sayı:4233, 25 Şubat 1936, s. 3.
- “Hazırlıklar”, *Cumhuriyet*, Onuncu Sene, No:3378, 1 Teşrinievvel 1333, s. 5
- “İkinci Celse Aktedildi: Merkezi İstanbul’da Olmak Üzere Bir Balkan Ticaret Odası Teşkil Ediliyor”, *Cumhuriyet*, Sekizinci sene, No:2682, 24 Teşrinievvel 1931, s. 1, 4.
- “1936 Yılı Dış Ticaretimiz”, *İktisat Vekaleti Türkoşis Ekonomik Enformasyon Bülteni*, Yıl 2, No. 28-29, 16.03.1937, ss. 3-6.
- “İştirak Edeceğimiz Sergiler”, *Cumhuriyet*, Onaltıncı Yıl, Sayı: 5489, 23 Ağustos 1939, s. 3.
- “Kısa Haberler”, *Cumhuriyet*, Ondördüncü Yıl, Sayı: 4962, 9 Mart 1938, s. 3.
- “Milli Atlet Takımımız Düün Belgrad’a Hareket Etti”, *Cumhuriyet*, Onbeşinci Yıl, Sayı: 5144, 7 Eylül 1938, s. 6.
- “Selanik Beynelmîlel Sergisi”, *Cumhuriyet*, Sekizinci Sene, No: 2641, 13 Eylül 1931, s. 7.
- “Selanik Fuarı Açıldı”, *Cumhuriyet*, Onbeşinci Yıl, Sayı:5149, 12 Eylül 1938, s. 3.
- “Selanik Panayırı”, *Cumhuriyet*, Sekizinci Sene, No: 2530, 25 Mayıs 1931, s. 5.
- “Selanik Panayırı”, *Cumhuriyet*, Yedinci Sene, No: 2508, 3 Mayıs 1931, s. 4.

- “Selanik Panayırına Hazırlık”, *Cumhuriyet*, Onbirinci Yıl, Sayı: 4029, 3 Ağustos 1935, s. 5.
- “Selanik Panayırına Resmen İştirak Ediyoruz”, *Cumhuriyet*, Onbirinci Yıl, Sayı:4009, 14 Temmuz 1935, s. 5.
- “Selanik Sergisi”, *Cumhuriyet*, Onbeşinci Yıl, Sayı: 5058, 13 Haziran 1938, s. 3.
- “Selanik Sergisi”, *Cumhuriyet*, Onbirinci Yıl, Sayı: 4405, 18 Ağustos 1936, s. 4.
- “Ticaret Antlaşmaları”, *TC Ticaret Vekaleti Dış Ticaret Dairesi Reisliği Enformasyon Bülteni*, Yıl: III, Sayı: 144, 18 Mart 1940, s. 2.
- “Türk Bulgar Ticaret Müzakereleri Yakında Başlıyor”, *Cumhuriyet*, Onbirinci Sene, No:3922, 18 Nisan 1935, s. 2.
- “Türk-Bulgar İktisadi İşbirliği”, *Cumhuriyet*, 18. Yıl, Sayı: 6231, 21 Birincikanun 1941, s. 1.

Kitap ve Makaleler

- ARANDELOVİC, Biljana - Milena Vukmirovic, *Belgrade The 21st Century Metropolis of South-east Europe*, Springer Nature, Switzerland 2020.
- AYDIN, Mahir, “Filibe Sergisi”, *Belleter*, Yıl:1994, Cilt: 58, Sayı: 223, Aralık 1994, ss. 659-684.
- EVCİN, Erol, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Turizm ve Propaganda”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVI/33 Güz 2016, ss. 373-453.
- FIRAT, Melek, “Yunanistan’la İlişkiler”, Baskın Oran, ed., *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I, 21. Baskı, İletişim Yay, İstanbul 2016, ss. 325-356.
- GROSS, Stephen, “Selling Germany in South-Eastern Europe: Economic Uncertainty, Commercial Information and the Leipzig Trade Fair 1920—40”, *Contemporary European History*, Vol. 21, No. 1, February 2012, ss. 19-39.
- KURNAZ ŞAHİN, Feyza, “Cumhuriyet Dönemi Dış Ticaret Politikası ve Bir Örgütlenme Örneği: Türkofis ve Faaliyetleri (1934-1939)”, *History Studies*, Yıl: 2018, Cilt: 10, Sayı: 8, ss. 143-176.
- MALKOÇ, Eminalp, “1930’lu Yıllarda Belgrad Türk Elçiliği’nin Penceresinden Yugoslavya”, *Doğu Batı*, No. 91, Aralık 2019, ss. 141-168.
- MERAY, Seha, *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler, İkinci Takım, C II, Konferansta İmzalanan Senetler (30 Ocak ve 24 Temmuz 1923)*, Yapı Kredi Yay., 2. Baskı, İstanbul 2001.
- ŞAHİN, Gürsoy, “Sultan II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı-ABD İlişkilerine Farklı Bir Bakış: Amerika’nın Keşfinin 400’üncü Yıldönümü Etkinlikleri ve Osmanlı Devleti”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, No. 8, Ekim 2017, ss. 117–159.
- TARCAN, Selim Sırrı, “Yolculuk Notları, Burası Sergi Değil Bir Nevi Boy Ölçme Meydanı”, *Cumhuriyet*, Onbirinci Yıl, Sayı: 4033, 7 Ağustos 1935, s. 5.
- TEKDEMİR, Aziz, “1867 Paris Sergisi ve Sultan Abdülaziz’in Sergiyi Ziyareti”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 6, Temmuz 2013, ss. 1-19.
- TEKELİ, İlhan - Selim İlkin, *1929 Dünya Buhranında Türkiye’nin İktisadi Politika Arayışları*, ODTÜ Yay., Ankara 1977.
- TEKELİ, İlhan -Selim İlkin, İktisadi Politikaları ve Uygulamalarıyla İkinci Dünya Savaşı Türkiye’si, C. II, 2. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2014.
- TEKELİ, İlhan - Selim İlkin, *Savaşın İçinden Geleceğine Yönelen İkinci Dünya Savaşı Türkiye’si*, C. III, İletişim Yay., İstanbul 2014.

Extended Abstract

Data derived from Turkish archival sources and periodicals reveal that Turkey attended the Thessaloniki, Belgrade and Plovdiv exhibitions, fairs and expositions organized in the Balkans. Turkey's attendance at these events organized by the Balkan states is directly related to the Balkan Conferences and the signing of the Balkan Entente because it was determined that Turkey started to participate in these activities as a result of the deepening of political relations.

The Balkan Conferences, held between the Balkan countries within the framework of the Balkan Union and continued between 1930 and 1933, encouraged financial cooperation. Likewise, the Balkan Pact in 1934, which envisaged friendship and cooperation among Turkey, Romania, Yugoslavia and Greece for the purpose of maintaining peace and common security, brought political relations to the economic field. The countries that signed the Balkan Entente formed an Economic Council in an effort to establish an organizational mechanism. As a result of the economic negotiations of the Council, steps were taken to strengthen the economies of the Balkan countries and to create an economic union. In the context of tightening the financial cooperation, a joint Balkan Chamber of Commerce and Industry Council, composed of representatives from the chambers of commerce and industry of the Balkan states, was established. In this regard, it was decided to mutually attend the exhibitions, fairs and expositions held in the Balkans.

After the signing of the Balkan Entente, economic relations improved. Within the framework of the Balkan Union, exhibitions/fairs and expositions became more active. In this context, Turkey actively attended the exhibitions/fairs and expositions held in Belgrade, Thessaloniki and Plovdiv. One of the main reasons for Turkey to attend these events was probably to reach the German domestic market because, just before the World War II, Germany dominated the exports and imports of both Southern and Eastern Europe and the Balkans.

Turkey attended the Thessaloniki international fair, which had the characteristics of a Balkan fair, in 1935 for the first time, and The Balkan Pact had a great influence on this attendance. Considering that the Thessaloniki international fair had been held since 1927, the exchange problems and the patriarchy issue Turkey had with Greece must have been influential on the fact that Turkey was not included in this fair before. At the beginning of 1930s, Turkey expressed diplomatically that attending the fair held in Thessaloniki was not appropriate within a financial perspective. For example, in 1931, the Ministry of Economy did not find it appropriate to attend the fair, referring to the lack of budget allocation and the fact that Greece was a country that produced many of Turkey's export goods. Although the refusal to attend the Thessaloniki fair was based on economic reasons on the surface, the crisis in political relations was at the root of the problem. The resolution of these crises as of 1930 and eventually the signing of the Balkan Entente on February 9, 1934, made Turkey's attendance at Thessaloniki fair more significant.

Although the government's attitude was not to attend the event in 1930 and 1931, the Turkish press paid attention to the Thessaloniki fair. When the articles in the press were examined, it was especially emphasized that Turkey's attendance at the fair to be held in Thessaloniki in September 1931 would be beneficial. It was stated that Greek authorities and organizations attached great importance to Turkey's attendance at the fair, the Thessaloniki fair was a great opportunity to promote Turkey's domestic products in the Balkans and increase the demand, and all Balkan governments and European industrial establishments participated in the fair and they achieved brilliant results. Thus, it would be appropriate for Turkey to attend at this fair.

Turkey attended the Belgrade international fair for the first time in 1938, within the framework of the Balkan Union. Here, signboards, which not only introduced the main export items but also showed the progress of Turkey in economic, industrial, cultural and other fields with the

Türkiye'nin Balkan Ülkeleri ile Dış Ticaretini Geliştirmeye Yönelik Faaliyetleri: Selanik,
Belgrad ve Filibe Sergi, Fuar ve Panayırlarına Katılımı (1929-1943)

adoption of the Republican regime, were included. Thus, the new Turkey was introduced in the international arena. Visitors got impressions about the new face of Turkey.

In line with the efforts made between Turkey and Bulgaria to ensure financial cooperation, Turkey officially attended the Plovdiv fair for the first time in 1942. With the principal of reciprocity, Bulgaria attended the Izmir fair as well. Turkey prepared meticulously for the Plovdiv fair and took there some samples of the grown crops. Turkey's attendance in the Plovdiv fair attracted interest among the Bulgarian authorities. During the fair, it was emphasized that the Turkish-Bulgarian friendship had historical ties. Turkey's attendance at the Plovdiv fair in 1942, when World War II was fought, was also important in terms of showing that the relations between the two countries continued and there was no conflict.

As can be understood, Turkey's attendance at the fairs organized by the Balkan states was mostly shaped within the framework of the Balkan Pact. By attending these exhibitions, Turkey both tightened its political and economic relations with the Balkan countries and had the opportunity to promote its export goods in the Balkans by using modern propaganda methods. Balkan countries also attended the Izmir fair within the principal of reciprocity.

gazi

Akademik
Bakış

63

Cilt 15
Sayı 30
Yaz 2022